

РАД ПРВОГ ДЕЧЈЕГ ЗАБАВИШТА У АЛЕКСИНЦУ И ПРОФЕСИОНАЛНА ДЕЛАТНОСТ ЗАБАВИЉЕ ЈЕЛЕНЕ ГЛАВАШКИ У ЊЕМУ

Апстракт: *Циљ рада јесте да се укаже на почетке предшколског васпитања у Алексинцу и улоге које је имала Јелена Главашки у томе. Рад прати отварање и рад Државног дечјег забавишта (1932-1936) у коме је све време радила забавиља Јелена Главашки. Њеним премештајем по потреби службе за Нишу, престаје рад забавишта у Алексинцу. Рад доноси податке и о даљем раду забавиље Јелене Главашки у Нишу, све до њеног хапшења почетком 1943. године.*

Кључне речи: *Алексинац, Дечје забавиште, Јелена Главашки.*

Истражити и презентовати саме почетке предшколског васпитања у једној средини значи подсетити да та средина баштини традицију и историју која је вредна пажње. Алексинац је надалеко познат и по својој Високој школи за васпитаче струковних студија која ради од 1896. године.

Као саставни део и основа целокупног васпитно-образовног система у нас, предшколско васпитање обезбеђује правац којим ће тећи даљи развитак детета. Зато се оно и сматра првом кариком система васпитања.

Забавиште као предшколска установа, у Србији се први пут наводи у Закону о народним школама из 1898. године.

„Народне се школе деле на ниже и више. Ниже су народне школе: забавишта и основне школе, мушке и женске. Више су народне школе: грађанске (односно продужне) за мушку и девојачке за женску децу.“ (чл. 2).

„Народне су школе јавне и приватне. Јавне су оне школе, које отварају и о свом трошку издржавају: општине, срезови, окрузи или држава. Приватне су оне школе, које отварају и издржавају приватна лица, поједине задужбине (фондови) или поједина удружења.“ (чл. 3).

„Забавиштима је задатак, да забавом поучавају и васпитавају децу, мушку и женску, у узрасту од навршене 5 до 7 године и да их припремају за учење у основној школи.“ (чл. 6).

„У којим ће се местима отворати забавишта и о државном трошку, одлучује министар просвете и црквених послова.

Похођење државних забавишта је обавезно и за мушку и женску децу и може трајати две године.“ (чл. 7)

„Наставници су у народним школама: 1. У забавиштима: забавиље; 2. у основним школама: учитељи и учитељице; 3. у грађанским и девојачким школама: виши учитељи и више учитељице.

Поред наставника постављају се приправници и приправнице ради практичног спремања за учитељски позив." (чл. 43.)

„За забавиље могу бити постављена она лица, која су свршила најмање девојачку школу и прописани курс за забавиље." (чл. 45)

„Забавиље имају годишњу плату 600 динара, која се после пет година повишава на 720 динара годишње.

Забавиље у државним забавиштима плаћају се из државног буџета." (чл. 52).

Нема података о отварању државних забавишта на подручју југоисточне Србије пре Првог светског рата. Једино се у архивској грађи помиње забавиште у склопу Васпитног завода Бабете Нетовић, који је у Нишу радио од 1889. до 1924. године. Забавиште са 35 женске и мушке деце отворено је у овом Васпитном заводу 1890. године, а окупљало је децу од три до шест и по година.¹

Предшколско васпитање у Алексинцу

Забавишта основана у првој деценији после Првог светског рата радила су по Закону о Народним школама од 19. априла 1904. године.

„Народне се школе деле на дечја забавишта, основне школе и продужне школе." (чл. 2)

„У забавишту се васпитавају деца од четврте до седме године, према правилима која Министар пропише по саслушању Главног просветног Савета.

У местима где нема забавишта, отвара се уз основну школу приправни разред (*подвукао ЗС*) који обавезно деца походе пре ступања у први разред основне школе.

Где ће се отворити државно забавиште а где приправни разреди, решава Министар просвете, на предлог окружних школских одбора." (чл. 6)

„У забавишту се васпитавају мушка и женска деца заједно. Основне школе могу бити мушке, женске или мешовите." (чл. 9)

„У забавишту васпитава децу забавиља". (чл. 28)

„Забавиља може бити она која је свршила најмање четири разреда средње школе или целу В. Ж. Школу, за тим се две године спремила за ову службу у засебном одељењу Женске Учитељске Школе или у сличној школи на страни и положила стручни испит." (чл. 31)

Прва дечја забавишта после Првог светског рата настају при радничким домовима. Таква забавишта формирана су 1920. године при радничким домовима у Пироту, Нишу и Прокупљу.

Прво државно забавиште на подручју југоисточне Србије основано је у Пироту, одлуком Министарства просвете број 32625III од 26. 3. 1926. године. Почело је са радом 26. децембра исте године при Основној школи на Пазару, са једним одељењем и 58 уписане деце. Одлуком Министарства просвете од 19. 11. 1927. године, у Пироту је отворено још једно забавиште, са два одељења и то при Основној школи у Тијабари, које је прве године имало 79 полазника оба пола.

¹ М. Петровић, Предшколско васпитање и образовање на подручју региона Ниш, од ослобођења до данас (1944-1984), Ниш 1985, 28.

Прво забавиште у Нишу отворено је при Државној народној школи „Вожд Карађорђе“, а почело је са радом школске 1928/29. године, и имало је једно одељење.²

У време када је отворено забавиште у Пироту, према казивању савременика постојало је забавиште и у Алексинцу. По сведочењу професора Миодрага Спирића рођеног 1920. године, он је у школској 1926/27. години похађао забавиште које се тада налазило у згради Вежбаонице на Сокобањском друму.³ Забавиља у то време је била Милица Симић, ћерка учитеља Станка Симића. После ње, једну школску годину, радила је забавиља Ирма Коцић.

Писаних података о предшколском васпитању у Алексинцу из овог периода нема те је стога тешко закључити да ли је овде реч о забавишту при основној школи или о приправном разреду. Недоумица се појачава чињеницом да су у исто време, како је напред наведено, у Пироту и Нишу радила одељења забавишта при основним школама.

Према статистичким подацима Моравска бановина је школске 1930/31. године имала 11 одељења забавишта са 543 обухваћена детета.⁴

Отварање Државног дечјег забавишта у Алексинцу

Закон о Народним школама донет је 5. децембра 1929. године а према њему „Народне школе су: основне школе и више народне школе.

Народне школе су и забавишта, школе за недовољно развијену и дефектну децу и установе, које служе општем народном просвећивању: аналфабетски течајеви, школе и течајеви за домаћице, привредни течајеви, хигијенски течајеви и слично.“ (чл. 7)

Оснивање и рад забавишта били су регулисани чланом 13 овог закона који гласи: „Оснивање забавишта је обавезно за веће градове и индустријске центре.

Забавишта се могу отворати на захтев општина или родитеља, ако се за похађање упише најмање 50 деце, или где просветне власти то нађу за потребно.

Упис у забавишта није обавезан.

У забавишта се примају деца мушка и женска од навршене четврте године. Програм и начин рада у забавишту прописује Министар просвете.

У забавишту се не сме изводити настава прописана за основне школе.“

Чланом 73 измена и допуна Закона о Народним школама од 7. јула 1930. године одређено је да „У забавиштима раде учитељице које су испитане и за забавиље.

Забавиље добијају сталност после практичног забавиљског испита, који могу полагаати после двогодишњег успешног рада у забавишту.

Оне забавиље, које за четири године не положе практични забавиљски испит, губе службу.

Забавиље могу бити и учитељице без потпуне учитељске квалификације ако имају нарочиту квалификацију за забавиљу.“

Привремена правила о полагању практичног забавиљског испита донео је

² М. Петровић, н. д., 29-30.

³ Сведочења професора Миодрага Спирића (1920-2011) објављена су у књизи Зорана Стевановића: На изворишту писмености – 170 година основне школе у Алексинцу, Алексинац 2003.

⁴ М. Петровић, н. д., 31.

министар просвете Божа Максимовић, 27. марта 1931. године. Правилима је предвиђено да се испит полаже у времену од 1. октобра до 15. маја пред стручном комисијом у државним женским учитељским школама. За подручје Моравске бановине практични забавиљски испит полагао се у Државним учитељским школама у Јагодини и Алексинцу.

Испит се састојао из теоријског (писменог и усменог) и практичног испита.

Писмени испит се полагао из педагошке групе предмета и државног језика са књижевношћу, и то пред комисијом која даје по једну тему за сваки предмет. Кандидаткиња која би из оба предмета на писменом испиту добила најмању оцену добар пуштана је на усмени део испита.

Усмени испит полагао се из следећих предмета: а) Психологије раног детињства; б) Науке о дечјим забавиштима (методе, организација, историја дечјих забавишта); в) Народног језика и књижевности; г) Народне историје и земљописа Југославије; д) Певања и декламавања; ђ) Гимнастике и дечјих игара; е) Сртања (илустровања) и моделовања простих животних облика и предмета из дечје околине; ж) Администрације и познавања основношколског законодавства.

Практични испит састојао се из једног практичног предавања у забавишту. Кандидаткиња је предавање претходно обрађивала писмено пред комисијом. Тим предавањем кандидаткиња је требало да покаже да има знања и вештине, потребне за самосталан и успешан рад у дечјем забавишту.

По завршеном предавању у забавишту кандидаткиња је бранила свој рад и давала потребна оправдања и обавештења у погледу примене педагошких принципа.

Успех на испиту из сваког предмета оцењивао се оценама: одличан (5), врло добар (4), добар (3), недовољан (2) и рђав (1).

Кандидаткиња је испит положила, ако је из сваког предмета добила најмање оцену добар (3).

Свака кандидаткиња добијала је сведочанство о положеном испиту у року од осам дана по завршеном испиту.⁵

Државно дечје забавиште у Алексинцу отворено је током школске 1931/32. године, а са радом је почело у њеном другом полугодишту.

Отворено је при Народној школи и почело је да ради 1. фебруара 1932. године након што је за привремену забавиљу постављена Јелена В. Главашки, забавиља приправник.

Јелена Главашки је рођена 21. 06. 1907. године у селу Бочару код Велике Кикинде (Кикинда), као друга од пет кћери мајке Олге Радак и оца Веселина Главашког, учитеља. После основне школе завршила је грађанску школу у Великој Кикинди а потом уписала Учитељску школу у Суботици. Успешно је завршила три разреда ове школе а у четвртом разреду на крају школске 1926/27. године имала је две недовољне оцене, из српског језика и историје педагогије. Ове предмете није успела да положи на поправном испиту, одржаном 02. 9. 1927. године, па је поновила разред.

У четврти разред није поново ишла што закључујемо из документа у коме се наводи да је Јелена Главашки, свршена ученица III разреда Учитељске школе

⁵ „Привремена правила о полагању практичног забавиљског испита“, Просветни гласник, 4/1931., 302-306.

из Суботице, одлуком Министра просвете од 04. 11. 1929. године О.Н. Бр. 86081 постављена за учитељског дневничара да отправља учитељску дужност у Чантавиру, среза Тополског, бановине Дунавске, са месечним хонораром од 1.200 динара, у одељење на мађарском наставном језику.

Није познато докле је овде радила али из другог документа сазнајемо да је завршила Учитељску школу у Београду. Ту се наводи да је Главашки Јелена, свршена ученица Учитељске школе из Београда, Одлуком министра просвете П. Бр. 45162 од 14. 11. 1930. године постављена за контрактуалног (хонорарног) службеника са месечним хонораром од 1.200 динара.

Одлуком Министарства просвете, Опште одељење П. Бр. 4698 од 06. 02. 1931. године, додељена је на рад Дечјем забавишту у Пироту, Главашки В. Јелена, хонорарни службеник Министарства просвете, са месечним хонораром од 1200 динара.

О њеном раду у Пироту сазнајемо следеће: „Први пут од оснивања Забавишта у Тијабари те године је 20. јуна (1931. – ЗС) завршни преглед извршио изасланик Министарства просвете. У извештају је, поред осталог, констатовано: „...да је Главашки Јелена солидне стручне спреме, има педагошки такт, задобија дечју пажњу, солидна је у раду и постиже добар успех. Свим предметима поклоњена је добра пажња, а очигледна настава дата методски. Причање декламативно, пластично, изражајно с потребном модулацијом гласа и гестовима руку. Песме обрађује зналачки и са одушевљењем. Постигла је завидан успех у ручном раду што нарочито подвлачим. Дисциплина завидна. За овакав рад оцењујем је одлично”.⁶

По завршетку другог полугодишта школске 1930/31. године престало је њено ангажовање као хонорарног службеника Министарства просвете. Одлуком министра просвете П. Бр. 33276 од 11. 07. 1931. године Јелена Главашки је редуцирана, односно престао је хонорарни рад. Након тога одлучила је да упише забавиљски течај у Сарајеву који је са успехом завршила 23. 12. 1931. године.

Главашки Јелена, свршена ученица забавиљског течаја, са положеним забавиљским испитом зрелости, одлуком господина министра просвете од 22. 01. 1932., О.Н. Бр 3530, на основу члана 71 Закона о народним школама, постављена је за чиновника приправника, забавиљу Основне школе у Алексинцу, са платом од 1.180 динара месечно.

Из Уписника Дечјег забавишта у Алексинцу за школску 1931/32. годину сазнајемо: „Да је у почетку школске 1931/32. године било уписано (-52-) педесет и два женска детета и (-50-) педесет мушке деце као и да је редован рад у овом одељењу за школ. 1931/32. годину отпочео (-1-) првог фебруара 1932. године.

Оверава Управитељ школе
Мил. Ђ. Јаношевић"

Управитељ школе Милош Јаношевић је касније записао и оверио печатом Народне школе следеће: „Настава у овом одељењу извођена је у овом одељењу од 1. фебруара 1932. год. до 15. марта исте године целодневно, а од 15. марта исте године па до краја истека године полудневно по одобрењу Краљ. Бан. Управе IV

⁶ М. Костић и др., *Наших шест деценија: дечји вртић „Чика Јова змај“ Пирот, Пирот 1981, 34-35.*

Бр. 4138/932. год."

Током школске године број деце се повећавао па Управитељ школе учитељ Милош Јаношевић, у статистичком извештају Министарству просвете бр. 271. од 18. јуна 1932. године, наводи да је у Државно дечје забавиште у Алексинцу на почетку школске године уписано 109 деце, 57 дечака и 52 девојчице. На крају школске године по истом извештају, у забавишту је било 106 деце, 55 дечака и 51 девојчица.

Забавиште је радило у приватној кући у улици проте Аврама Миловановића бр. 3 (данас улица Лоле Рибара) саграђеној 1880. године од тврдог материјала, која је била у добром стању. Кућа која је узета под кирију за потребе забавишта била је преко пута, тачније у залеђу зграде основне школе „Смех и суза" и припадала је наследницима Косте Колета Кнежевића, трговца и вође Тимочке буне у Алексиначком срезу који је стрељан 1883. године код Лутвине чесме на Београдском друму. Ова кућа је имала и два стана која је користило забавиште, један за наставника, тј. за забавиљу у згради и један за послужитеља у дворишту. Ту је била једна просторија намењена за свлачионицу и још једна намењена за кухињу. Намештаја је било мало али је био у добром стању.

Око зграде налазило се двориште са игралиштем површине 8 ари. Вредност зграде била је процењена на 70.000 динара, а годишња кирија за школску годину износила је 8.410 динара.

Настава се одржавала у једној учионици за коју се наводи да није одговарала хигијенским потребама забавишта. Наредних школских година наводи се да учионица одговара хигијенским условима што значи да је реновирана. Грејала се обичним пећима. Воде у дворишту није било већ се она налазила на удаљености до 250 метара. Вероватно да се забавиште водом снабдевало са чесме „Смех и суза".

„На дан 22. јуна 1932. г. извршио завршни преглед рада у забавишту, где ради г-ца Главашки Јелена и нашао:

1. Да је именована била на раду у овом забавишту до краја школ. 1931/32. године.
2. Да није било прекида у раду.
3. Да је забавиља за време колико је радило забавиште постигла и обрадила прописано градиво успешно.
4. Да је се владала у свему коректно.

Према томе рад г. Главашки Јелене за 1931/32. г. је одличан.

Школски надзорник
Драг(ољуб) Марковић"

Из статистичког извештаја Народне школе у Алексинцу, за школску 1931/32. годину, сазнајемо да је Јелена Главашки југословенске народности, православне вероисповести, старости 26-30 година и неудата. Била је редован члан Учитељског друштва. Ван наставе давала је часове клавира.

На почетку школске 1932/33. године забавиште је имало 1 одељење у које је уписано 70 деце, 35 дечака и 35 девојчица. Ови подаци наведени су и у Уписнику Дечјег забавишта уз констатацију да је настава отпочела 1. септембра 1932. године.

Настава је била целодневна и одвијала се у једној учионици без довољно наставних средстава. Забавиља је и у овој години била приправница Јелена В. Главашки. Она је ове школске године одсуствовала мање од 3 дана, по породичној потреби од укупно 208 радних дана. Радила је са мало наставних средстава којих је било. Током школске године отпало је 10 детета, 6 дечака и 4 девојчице па је на крају било 60 деце, 29 дечака и 31 девојчица. Разлог одустајања деце није наведен. По узрасту, на крају школске године са навршене 4 године било је 12 детета, са 5 година 33 детета и са 6 година 15 детета. Од 60 деце њих 57 било је југословенске, 2 руске и 1 осталих народности. Сви су били поданици Краљевине Југославије. По вероисповести 58 их је било православне и 2 римокатоличке вере.

Међу понуђеним опцијама за народност понуђено је да се деца могу изјаснити и као Јевреји, као што је и за вероисповест предвиђено да се могу изјаснити као Мојсијевци. Оваквих припадника нема на крају школске године мада је током школске 1931/32. године, под редним бројем 21 и школске 1932/33. године, под редним бројем 14. уписана Лебл Жени, ћерка рударског инжењера Леона Лебла, рођена 21.6.1927. године (у *Алексинцу* - ЗС), вероисповести израиљске. Највероватније да је она била једна од 10 деце која су током школске године напустила забавиште па је нема у статистичком извештају за крај школске године. У забавиште редовно је долазило 52 деце док је њих 8 долазило нередовно. Укупно је било 168 дана оправданог и 136 дана неоправданог изостајања.

По занимању родитеља деца су била: из редова наставника школа-2, из редова осталих чиновника (државни, бановински, општински)-26, из редова земљорадника (сопственици)-10, земљорадника (надничари)-8, индустријалци и занатлије (радници)-7, трговци (сопственици)-6 и слободне професије (лекари, апотекари, адвокати, инжењери и др)-1. Према месту становања њихових родитеља деца су била из следећих бановина: Приморска-1, Зетска-1, Дунавска-5, Моравска-51 и Вардарска-2.

Од 60 деце, 45 је било из Алексинца, 7 из места алексиначког школског подручја и 8 из осталих места. Током године боловало је 16 детета и то: од болести уха-2, болести органа за дисање-7 и болести жлезда-8.

Забавиште је извело током школске године 26 екскурзија (*вероватно излете* – ЗС), 25 полудневних и 1 једнодневну. У корист сиромашних ученика забавиште је приредило 1 приредбу на којој је било присутно 280 грађана.

Током школске године забавиља Јелена Главашки није била кажњавана од стране управитеља школе, а школски надзорник оценио је њен рад одличном оценом.

У Уписнику Државног дечјег забавишта у Алексинцу за школску 1932/33. годину стоји записано: „На дан 17 II 1933. г. извршио сам први преглед рада у забавишту и нашао да се обрађују сви наставни предмети и да је пређен прописан део градива с обзиром на радно време, али да се има употпунити.

Школ. надзорник
Драг(ољуб) Марковић"

„На основу одлуке Министарства просвете О. н. бр. 33358/33, данас сам извршио завршни преглед рада у Дечјем забавишту Алексиначке основне школе.

Наставница је потпуно марљиво и савесно радила, с тога оцењујем рад настав. Главашки Јелене, оцењујем оценом одличан, ред и чистоћа су примерни.

19. јуна 1933.

Изасланик Министарст. Просвете,
Срет. П. Тасић"

У Уписнику Дечјег забавишта стоји: „Да је у почетку школске 1933/34. године уписано у ово одељење дечјег забавишта (33) тридесет и три женска и (34) тридесет и четири мушка детета, свега деце (67) шездесет и седам и да је рад у њему отпочео 1. септембра 1933. године.

Оверава

20. септ. 1933. год.

Управитељ школе
Мил. Ђ. Јаношевић"

Статистички извештај за ову школску годину од 9. јула 1934. године даје нешто другачије податке. Према њему на почетку школске 1933/34. године уписано је 1 одељење, са 60 детета, 30 дечака и 30 девојчица. Настава је била целодневна а изводила је привремена забавиља Јелена Главашки. Укупно је био 201 радни дан. Забавиште је радило у истој кући а годишња кирија за зграду у којој је радило забавиште за ову школску годину износила је 7.200 динара.

Током године отпало је 17 детета и то из следећих разлога: прелаза у другу школу-2, болести-3, сиромаштва-7, смрти-2 и других разлога-3. На крају школске године било је 43 детета, 22 дечака и 21 девојчица. Сви су били југословенски држављани од којих 41 дете југословенске, 1 руске и 1 осталих народности. По вероисповести, 41 дете било је православне а 2 римокатоличке вероисповести.

Наставу су уредно похађала 34 детета док је њих 9 неуредно долазило. По узрасту на крају школске године са пуне 4 године-5 детета, са 5 година-17 детета и са 6 година-21 дете. Укупно је било 184 дана оправданог и 108 дана неоправданог изостајања. Због болести одсуствовало је 19 ученика и то: од повреда-3, од болести уха-2, болести органа за дисање-9, болести жлезда-5.

Родитељи ове деце били су: наставници школа-1, остали чиновници (државни, бановински, општински)-9, свештеници-1, пензионери-4, земљорадници (сопственици)-5, земљорадници (надничари)-4, индустријалци и занатлије (чиновници по бироима)-1, индустријалци и занатлије (радници)-6, трговци (сопственици)-4, трговци (трговачки помоћници)-1, трговци (радници)-1 и слободне професије (радници)-6. По бановинама родитељи су били из: Дравске-3, Савске-2, Приморске-1, Дунавске-2 и Моравске-35. Родитељи свих ученика становали су у Алексинцу.

Забавиште је извело 34 екскурзије, 28 полудневне и 6 једнодневних. Самостално приредбе ове године није изводило већ у заједници са основном школом. У Уписнику забавишта нема оцена ученика али се зато у статистичком извештају наводи да је по успеху на крају школске године било: врло добрих 3, 2 дечака и 1 девојчица, док је добрих било 40, 20 дечака и 20 девојчица, укупно је оцењено 43 детета колико их је и било на крају школске године.

Забавиља Јелена Главашки одсуствовала је 3 дана због болести. У току школске године није кажњавана а њен рад надзорник је оценио оценом врло добар. Њена годишња плата износила је 10.460 динара. Поред ње у забавишту је радила и служитељка чија је годишња плата износила 3.600 динара.

„На дан 28. фебруара 1934. извршио сам први преглед рада у забавишту, где ради г. Главашки Јелена и нашао да је рад у току и да је пређено довољно градива, само ваља обратити више пажње на одговоре да буду пуни и декламације да буду више природније.

Школ. надзорник
Драг(ољуб) Марковић"

„На дан 17. јуна 1934. г. извршио сам последњи – завршни преглед рада г. Главашки Јелене у Забавишту алексиначке основне школе за 1933/34. г. и нашао: да је рад у главном марљив и успешан, а да се нису са потпуним успехом обрадиле декламације – немају праве (реч нечитка).

С тога је рад г. Главашки за 1933/34. г. врло добар.

Школ. надзорник
Драг(ољуб) Марковић"

Полазници забавишта са забавиљом Јеленом Главашки⁷

На почетку школске 1934/35. године уписано је 1 одељење са 50 детета, 28 дечака и 22 девојчице. У Уписнику Дечјег забавишта осим личних података уписане деце, нема никаквих напомена о почетку школске године и прегледу рада забавиље.

Стога сви подаци овде изнети потичу из статистичког извештаја од 31. августа 1934. године.

Настава је била целодневна а изводила је привремена забавиља Јелена Главашки. Она је због болести одсуствовала више од 3 месеца што је довело до прекида у раду забавишта. Тај прекид у настави је делимично надокнађен. Из

⁷ Фотографија је објављена у књизи Зорана Стевановића, На изворишту писмености – 170 година основне школе у Алексинцу, Алексинац 2003. године. Добијена је од Братислава-Балета Степановића (рођен 20. 4. 1928.), који је у забавиште ишао две школске године, 1933/34. (упис бр. 26) и 1934/35. (упис бр. 48) године.

извештаја видимо да је забавиља током школске године положила практични забавиљски испит.

Забавиште је радило у истој кући а годишња кирија за зграду у којој је радило забавиште за ову школску годину износила је 4.800 динара. Оно што примећујемо у овој школској години је смањено двориште забавишта са 8 ари на 2 ара и 25 метара квадратних као и да нема стана у дворишту за послужитеља што нас наводи на закључак да је део плаца на коме се налазило забавиште продат, Према статистичком извештају забавиште и даље има стан за послужитеља али се не наводи где се он налази.

Током године отпало је 7 деце и то из разлога који нису наведени. На крају школске године било је 43 детета, 25 дечака и 18 девојчица. Сви су били југословенски држављани и југословенске народности. По вероисповести 42 детета било је православне, а 1 римокатоличке вероисповести.

Наставу су уредно похађала 34 детета, док је њих 9 неуредно долазило. Укупно је било 184 дана оправданог и 36 дана неоправданог изостајања. Укупно је било 184 радна дана. Због болести одсуствовало је 19 ученика и то: од маларије-3, од грипа-11, од болести уха-1 и болести органа за дисање-4. По узрасту на крају школске године са пуне 5 године-2 детета, са 6 година-17 деце и са 7 година-24 детета.

Родитељи ове деце били су: остали чиновници (државни, бановински, општински)-7, земљорадници (наполичари)-7, земљорадници (надничари)-11, трговци (сопственици)-12 и слободне професије (радници)-6. По бановинама родитељи свих ученика били су из Моравске бановине. Родитељи свих ученика становали су у Алексинцу.

Забавиште је извело 14 екскурзија и све су биле полудневне. Од тога 8 у месту а 6 у околини. Самостално приредбе ове године није изводило већ у заједници са основном школом. Прослављени су: Дан уједињења, Рођендан Њ. В. Краља, Св. Сава, Штросмајеров дан, Зрињског и Франкопана, Словенских апостола Тирила и Методија и Видовдан. На крају школске године сва деца оцењена су оценом добар. Врло добрих и одличних није било.

Забавиља Јелена Главашки, као што је напред наведено одсуствовала је више од 3 месеца због болести. У току школске године није кажњавана а њен рад надзорник је оценио оценом врло добар. Њена годишња плата износила је 11.160 динара. Била је члан Удружења југословенских учитеља и Црвеног крста.

Управитељ Државне народне школе, а самим тим и Државног дечјег забавишта у школској 1934/35. години, био је учитељ Велимир А. Стојковић који је заменио учитеља Милоша Јаношевића.

Података за школску 1935/36. годину у Уписнику Државног дечјег забавишта нема па сви подаци које овде износимо потичу из статистичког извештаја од 7. јула 1936. године.

На почетку ове школске године уписано је 1 одељење са 45 деце, 26 дечака и 19 девојчица. Настава је била мешовита а изводила је стална забавиља Јелена Главашки.

У овој школској години забавиште је пресељено у зграду основне школе „Смех и суза”. Та зграда од тврдог материјала била је у добром стању и била је у општинском власништву па ни забавиште као ни школа нису плаћале кирију. Зграда је подигнута 1885. године а у употреби је и данас за потребе школе.

Забавиште је користило 1 учионицу која је испуњавала хигијенске услове и грејала се обичним пећима. Током године отпало је 17 деце и то из следећих разлога: прелаза у другу школу-4 и из других разлога-13. На крају школске године било је 28 деце, 14 дечака и 14 девојчица. По успеху на крају године било је 10 детета са врло добрим успехом, 4 дечака и 6 девојчица док је са добрим успехом било 18 деце, 10 дечака и 8 девојчица. По народности било је југословенске-26, мађарске-1 и осталих народности-1 дете. Југословенског држављанства било је 26 деце док су 2 била страни држављани.

По вероисповести 25 деце било је православне, а 3 римокатоличке вероисповести. Наставу су уредно похађала 22 детета док је њих 6 неуредно долазило.

Родитељи ове деце били су: наставници школа-2, остали чиновници (државни, бановински, општински)-7, пензионери-2, индустријалци и занатлије (сопственици)-13 и трговци (сопственици)-4. Родитељи деце су по месту становања сви били из Моравске бановине. Родитељи свих ученика становали су у Алексинцу.

Забавиља Јелена Главашки одсуствовала је 3 дана због породичних потреба. У извештају за ову годину наводи се да је била члан удружења Књегиње Љубице.

На основу акта Црквеног суда Епархије нишке ЦС бр. 7089 од 27. априла 1936. године, архијерејски намесник алексиначки прота Бранислав Коруновић поднео је извештај о прегледу реализације верске наставе у школама алексиначког намесништва у школској 1935/36. години. Поред школа прота Брана Коруновућ извршио је преглед реализације верске наставе и у Државном забавишту. Записао је да је у забавишту тада било 24 дечака и 19 девојчица. Са њима је радила забавиља Јелена Главашки. Успех из веронауке утврђен је оценом 4.

Управитељ Државне народне школе а самим тим и Државног дечјег забавишта у школској 1935/36. години био је учитељ Михаило Потић који је на то место заменио учитеља Велимира А. Стојковића.

Последњи подаци о Државном забавишту у Алексинцу потичу из извештаја управитеља Државне народне школе а самим тим и забавишта, учитеља Михаила Потића од 1. септембра 1936. године. Ту се наводи да је на почетку школске 1936/37. године уписано 1 одељење са 18 деце, 6 дечака и 12 девојчица. Сви су били југословенске народности, православне вероисповести и југословенски држављани.

Забавиште је почело са радом у згради школе „Смех и суза” са условима какви су били и на почетку претходне школске године. Рад у забавишту са децом обављала је стална забавиља Јелена Главашки. Настава је била целодневна.

Рад забавишта у овој школској години био је међутим кратког века или можда није ни почео. Наиме, Одлуком министарства просвете О.Н. бр. 48567 од 28. 08. 1936. године, Јелена Главашки је премештена по потреби службе за забавиљу у Нишу. Она је школске 1936/37. године радила у забавишту при школи код Саборне цркве која од школске 1934/35. године носи назив „Свети Сава” (данас „Учитељ Таса”).⁸

Одлуком министарства просвете О.Н. бр. 62728 од 29. 10. 1937. године

⁸ М. Петровић, н. д., 31.

Јелена Главашки је постављена за забавиљу народне огледне школе „Краљ Петар II" (данас „Краљ Петар I"), у Нишу.

У школи „Краљ Петар II" у Нишу радила је школске 1939/40. године са 26 деце, 17 дечака и 9 девојчица. У службеничком листу оцењивања се наводи да „са децом поступа родитељски”, „предано врши своју дужност”, „примерног је владања у служби и ван службе”. Општа оцена о целокупном раду – одличан.

У школској 1942/43. години, поново ради у забавишту при основној школи „Свети Сава”. О томе нам сведочи изјава, њеном руком написана и потписана, дата 21. 12. 1942. године у школи „Свети Сава” у Нишу, оверена печатом ове школе и потписана од стране в.д. директора школе Владана М. Павловића.

Од наведеног извештаја Михаила Потпића, управитеља народне школе у Алексинцу од 01. 9. 1936. године, па до почетка школске 1940/41. године, нема података о раду Дечјег забавишта у Алексинцу. Највероватније да забавиште у овом периоду није радило услед малог броја заинтересованих родитеља за упис деце у ову установу а што је довело и до премештаја по потреби службе забавиље Јелене Главашки у Ниш.

За време рада забавишта често га је посећивала и радила са децом Ружа Леринц, професор педагошке групе предмета Учитељске школе у Алексинцу. О томе сазнајемо следеће: „Интересовање Руже Леринц за дечију психологију је постојало знатно раније. Она је у издању Савремене педагошке библиотеке, Завода за савремену педагогију Више педагошке школе у Београду објавила књигу „Машта малог детета“ (Књижара „Рајковић”, Београд 1937. година стр. 3-78). У делу су обрађене дечије игре, бајке и дечији цртежи. Она је писала на основи литературе из дечије психологије и сопствених резултата запажања. Ево шта каже на једном месту исте књиге (стр.10): „Испитивала сам већином децу из забавишта у нашем месту. С тим малим створовима није тешко склопити пријатељство. Моје присуство и рад с њима значило је за њих пријатну промену и ми смо ускоро постали добри пријатељи. На тај начин дат је своје раду израз неке самониклости, нечега мање ненамерног. Но и млађа деца него што су мали полазници забавишта занимали су ме у томе испитивању“.

Оцену књиге је донео „Српски књижевни гласник“ број 1 од 1937. године страна 77-78, са потисом „Т.Т.К.“ где се између осталог каже: „Аутор је дао научни прилог овој области која није довољно испитана... Рад је прилог дечијој психологији и педагогији, па је користан и за наставнике и родитеље...” У књизи су дата 16 цртежа деце из Забавишта у Алексинцу."⁹

Други светски рат прекинуо је плодан рад забавиље Јелене Главашки и професорке Руже Леринц. Јелена Главашки се са почетком устанка у окупираној Србији прикључује покрету отпора. Како није била означена као комуниста њен рад за дуго није био откривен. Штампала је пропагандне летке против окупатора а као службеница Црвеног крста радила на слању пакета нашим заробљеницима. Њена храброст међутим највише је дошла до изражаја у спасавању и чувању Жени Лебл са којом се упознала још у Алексинцу када је била њена забавиља школске 1933/34. године. Јелена се тада упознала а потом и дружила са њеним родитељима, мајком Аном, истакнутом друштвеном радницом и Леоном,

⁹ Д. Врећић, „Забавиште и забавиљски течај у Алексинцу“, Предшколско дете, 2-3, Београд 1972, 271-273.

инжењером на Алексиначким рудницима.

Са почетком рата, Леон Лебл је као заробљени резервни официр југословенске војске послат у заробљенички логор у Немачку. Ана Лебл је ухапшена и послата у логор на Сајмишту. Четрнаестогодишња Жени Лебл, уз помоћ пријатеља успела је да дође у Ниш, где је сачекала њена некадашња забавиља Јелена Главашки.

Јелена је успела да за Жени прибави лажна документа. Пријавила ју је као Јованку Лазих, рођаку из Сомбора. Без обзира на сву Јеленину сналажљивост, неко је препознао младу Жени и пријавио их полицији. После тога њих две су биле ухапшене.

„ГЛАВАШКИ Веселина ЈЕЛЕНА, забавиља у Светосавској школи у Нишу и службеница Црвеног крста, рођена 21. јуна 1907. године у селу Бочар код Кикинде. Ухапшена од Бугара 20. фебруара 1943. године у просторијама Црвеног крста у Нишу због сарадње са партизанским одредима и спроведена у нишки логор. Стрељана 12. јуна 1944. године на Бубњу код Ниша. Њено име је обзнањено на 135 плакатираним објавама које су биле залепљене на огради преко пута данашње Поште у Нишу. Писало је да је због убиства извесне Аугусте Рогале (Августине Рајчевић) стрељано 10 комуниста међу којима се нашла и Јелена Главашки. (НМН, ЛЦК, кут. 3, ф. 531).“¹⁰

Јованка Жени Лебл, преживела је рат, а о Јелени је рекла следеће: „Помагала сам Јелени Главашки у штампању летака. Тој дивној жени могу да захвалим што сам остала жива. Учинила је, као илгалац, више од многих у граду, па се ипак о њој у хроници Ниша говори само у два реда. Други много мање заслужни, добили су неупоредиво више простора. То ме заиста боли, та неправда.“

Овај цитат много говори о величини и делима Јелене Главашки. Жена која је жртвовала свој живот зарад убеђења и зарад живота других, мора бити стално величана и помињана. О њеној величини, сведочи и одломак из писма које је послала својој сестри из логора, пре него што је стрељана: „Буди сретна сестро моја. То је мој живот и сети се да сам ти рекла да сам сретна што у овом добу живим и сад, ето и живот дајем.“¹¹

Ружа Леринц је рођена 1896. године у Славонском Броду где је завршила основну и вишу народну школу, а потом Лицеј у Загребу. Након неколико година службовања, радила је као учитељица у Гњилану, селима у Топлици, околини Пирота и Крагујевца, наставила је школовање на Вишој педагошкој школи у Београду коју је завршила 1931. године. По завршетку школовања најпре је радила као суплент у Женској учитељској школи у Сомбору, затим у Одељењу за основну наставу у Министарству просвете, одакле је, фебруара 1931. године, премештена за суплента Учитељске школе у Алексинцу. Као суплент у овој школи је радила од 12. 02. 1931. до краја школске 1933/34. године, а потом као професор психологије, педагогије и српскохрватског језика и методике, исте школе, од почетка школске 1934/35, до почетка јуна 1941. године.

„Одлуком Господина комесара Министарства просвете бр. II 9906 од 7-VI-1941. год. престала је служба г-ци Леринц Ружи, професору ове школе, чиновнику VI положајне групе“, наводи се у Извештају Учитељске школе за школску 1940/41.

¹⁰ Н. Озимић и др, Жртве логора Ниш (1941-1944), Ниш 2014, 135-136.

¹¹ Д. Стојановић, „Успомена на Јелену Главашки“, Народне новине од 17. 3. 1990. године.

годину.

Тада је као Јеврејка отпуштена из службе а убрзо и ухапшена. Немачка казнена експедиција која је у Алексинач дошла из Зајечара, после убиства среског начелника Крунислава Ошавковића 19. 8. 1941. године, стрељала је Ружу Леринц у дворишту затвора 23. 8. 1941, а потом њено тело обесила испред Учитељске школе. Сахрањена је 24. 8. 1941. године, код циганског гробља.¹²

¹² Споменица просветним радницима Ниша и околине палим у народној револуцији, Ниш 1959, 77-78.

Литература

- Петровић, Милосав. Предшколско васпитање и образовање на подручју региона Ниш од ослобођења до данас (1944-1984). Ниш 1985.
- Стевановић, Зоран. На изворишту писмености–170 година основне школе у Алексинцу. Алексинац 2003.
- Костић, Миодраг, Драгољуб Раденковић, Душан Најдановић, Петар Тодоровић и Саватије Велчев. Наших шест деценија: дечји вртић „Чика Јова змај“ Пирот. Пирот 1981.
- Врећић, Драгомир. „Забавиште и забавиљски течај у Алексинцу“. Предшколско дете, 2-3, Београд 1972.
- Озимић, Небојша, Александар Динчић, Бојана Симовић, Ивана Груден Милентијевић и Иван Митић. Жртве лагера Ниш (1941-1944). Ниш 2014.
- Просветни гласник, 4/1931.
- Споменица просветним радницима Ниша и околине палим у народној револуцији. Ниш 1959.

Новине

Народне новине (1990)